

Viktimizacija Subjekta

Victimization of the Subject

Mitja Muršič

Povzetek

Mitja Muršič, univ. dipl. soc. ped., Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani, Poljanski nasip 2, 1000 Ljubljana. *Prispevek govori o kritično-viktimološki tematiki par excellence, tj. o vsakodnevnem strukturnem, sistemskem, institucionaliziranem in naturaliziranem ogrožanju človekove suverene pravice do samo-določenega življenja. V žarišče je postavljen Subjekt, ki zase in za druge terja (od močnih in vplivnih) učinkovito uresničevanje človekovih (v prvi vrsti ekonomskih) pravic in temeljnih svoboščin, hkrati pa se zaveda dolžnosti in odgovornosti "vseh živih" do "vsega živega" (pa tudi mrtvega).*

Ključne besede: subjekt, strukturno nasilje, kritična viktimologija

Abstract

The article deals with the issue of critical victimisation par excellence, or rather with the structured, systematic, institutionalised and general everyday threat to the basic human right to live one's own, self-defined life. It is focused on the human being who demands for himself and everyone else (from the powerful and the mighty) an effective application of human rights (first of all, economic rights) and basic freedoms while at the same time he remains aware of his own responsibility to 'everyone living' and 'everything living' (as well as the 'dead').

Key words: *subject, structural violence, critical criminology*

Pre-ambula¹

Predigra (karkoli že si), glavna igra je sama na sebi tako sočna, da ne kanim odlašati. Kar sparil se bom z življenjem in – kot trot Vili² – namakal glav(ic)o globoko v bivanjski nektar. Malo bom *lingam* (torej bolj dajal), malo bom *joni* (bolj sprejemal), včasih pa bom preprosto samozadovoljujoč. Samo da bo brizgalo, mlaskalo in utripalo.

Eros-in-jaz? Ne, temveč erozija jaza³. In sebstva⁴. Ustvarjanje sebe kot Subjekta. Vedno znova.

---

¹ Tekst je prilagojena seminarska naloga, "nastala" pri predmetu *viktimologija* v okviru *podiplomskega študija kriminologije* na Pravni fakulteti v Ljubljani. Avtorjev osnovni navdih za pisanje je izšel iz refleksije vsakdana in iz branja tekstov nosilca predmeta, dr. Zorana Kanduča.

² Iz risanke Čebelica Maja.

³ Turainne (po Kanduč, 2002: 212) "jaz" definira kot "ropotarnico odtujujočih identifikacij".

⁴ Mišljeno je "sebstvo" kot "tisti del osebnostne strukture, ki ga določajo socialne vloge in pričakovanja" Turainne (po Kanduč, 2002: 212).

Duhovni mir – večna ravno-dušnost...? Hm, raje imam napetost, duhovni nemir, razgibano-dušnost – emocionalnost. Ker mi je marsikaj pomembno.

Vrednote in čustva... ne obstajajo! Obstajam le Subjekt, ki vrednotim in čustveno (re)agiram. V tem nisem nič posebnega. Zgolj zato še nisem Subjekt, vendar pa bi brez tega Subjekt tudi nikoli ne mogel (p)osta(ja)ti oz. biti.

Ključ je v povezovanju s sabo, drugimi in svetom na subjektiviziran, tj. individualiziran, svojstven način. Ter v spoštovanju vseh bitij in žitja.

Svoje esence ne odkrivam, temveč jo ustvarjam.

Moja eksistenca je časovno zamejena. Kako torej hočem (volja!) preživeti svoj (določeni) čas?

Svobodno. Samodoločeno. Smiselno.⁵ Namesto pasivne drže tipa “Save Our Soules!”.

Am-bula

Naj konkretiziram, kako nameravam (še naprej) dejavno reševati svojo dušo.

To odgovorno in plemenito poslanstvo sem zavestno pričel udejanjati že pred nekaj leti. Najprej sem s ponotranjene šolske table zbrisal čečkarije in nebuloze osnovno-šolskega učitelja za družbeno-moralno vzgojo, ravnateljevega sina g. Težaka, ki me je ob neki priliki med poukom pozval, naj vstanem, da bom po višini enak sošolcem, ki sedijo v klopeh.

Nato sem kritično pretresel preostalo vsebino svoje psihične vreče oz. tisti del, ki se ni skrival v temi nezavednega (“skriti zmaj”) ali prežal v mraku predzavednega (“prežeči tiger”).⁶ V jeziku transakcijske analize⁷ lahko rečem, da sem se skušal znebiti arhe-psihične in ekstero-psihične navlake, ohraniti pa vse tisto

---

⁵ Ključno moralno načelo v sodobni kulturni optiki je posameznikova volja do svobode in samodoločanja. (Kanduč, 2003: 167)

⁶ Prispodobi sta sposojeni pri filmu “Crouching Tiger, Hidden Dragon” (Ang Lee, 2000).

⁷ Glej Steward, I., Joines, W. (1987): TA Today: a New Introduction to Transactional Analysis. Lifespace Publishing, 1987.

“staro” in “od zunaj”, ki je smiselno in koristno. Pri tem mi je pomagala tudi izkušnja sporadičnega eksperimentiranja z marijano⁸, ki mi je omogočala potovanja s “sondo” po labirintih moje duševnosti. S svetilko sem tako pregnal temo iz marsikaterega pajčevinastega kotička svoje psihe. In tam pogosto uzrl prestrašene in samoprezirajoče otroške oči. No, zdaj je moja “neo-psiha” že lep (in dober) čas organizirana okrog absolutnega subjektivnega postulata, da sem vreden in pomemben kot človeško bitje⁹, vendar pa nič bolj in nič manj kot vse, kar živi (...*in se naposled v pepel spremeni ali zgnije*). Mislim, da se z moje palube komaj še vidijo otoki mladostniške egocentričnosti (“please me!”) na eni strani in mesijanske altruističnosti (tj. “please you” samozatajevanja) zgodnjega odraslega obdobja na drugi strani. Plujem v dialektični napetosti med lastnimi potrebami in željami na eni, ter potrebami in željami drugih, na drugi strani (“jaz sem pomemben – ti si pomemben”)¹⁰. Verjamem, da imam zanesljivo busolo (tj. prave vrednote, aksiološki kurz). Zaradi tega sem globinsko miren, na površju pa radoživo brbotam (*joie de vivre*).

Sam pred sabo lahko opravičim le kritično-raziskovalni odnos do sebe in življenja, ki je zavezan emancipatornim političnim idealom.¹¹ Verjamem, da je mogočih še nešteto sprememb, da lahko odpravimo številne samoumevnosti in “nujnosti” ter si zagotovimo še ogromno svobode.¹² Ali pa ostanemo sami sebi najhujši ječarji.

Simptomatično je, da mainstream refleksije in kritike nikoli niso usmerjene na (z vidika Subjekta) bistveno.¹³ Jedro problemov na

---

⁸ Slengovski izraz za marihuano.

⁹ Ljubezen do sebe je potencialno destruktivna za družbeni sistem, zato to čustvo družba socialno negativno etiketira (kot sebičnost, samoljubje, egoizem, narcisoidnost) in krepi razvoj *socialno perverznih emocij*, kot so samoprezir, inferiornost, brezvrednost in samosovraštvo. (Milivojević, 1999: 568, 357)

¹⁰ O tej tematiki govori npr. knjiga *I'm OK - You're OK* (Harris, T., London: Pan, 1973).

¹¹ Če sledimo Chomskemu (1996), kaže identificirati strukture oblasti, hierarhije in dominacije v vseh aspektih (vsakdanjega) življenja ter jih – s ciljem povečanja obsega človeške svobode – odpraviti, če ne morejo opravičiti svojega obstoja (kar najpogosteje ne morejo).

¹² Po Foucaultu (1982) v naši prihodnosti obstaja več skrivnosti, več prostorov svobode in več domislic, kot si lahko predstavljamo.

¹³ “Najpogubnejše oblike viktimizacij ljudi v vsakdanjih rutinah in življenjskih praksah” so “praviloma odsotne v viktimoloških refleksijah”. (Kanduč, 2002: 132)

individualni, medosebni in družbeni ravni ostaja nedotaknjeno. Kot Subjekt¹⁴ pa bom drezal ravno tja, v strukturne določilnice krnjenja moje svobode. Pri tem bom predvsem samokritično¹⁵ ocenjeval stopnjo svoje harmoniziranosti in zlitosti z družbeno “danim” stanjem stvari. Dober (kar je isto kot “slab” v funkcionalistični sociološki optiki)¹⁶ želim in hočem biti na način problematiziranja prevladujočih družbeno posredovanih simbolizacij sebe in sveta okrog mene (ki se pretvarjajo, da niso politične ideje, ampak nekaj samoumevnega in neizogibnega). Zase (in od sebe) terjam več avtorstva pri konstrukciji pomenov oz. realnosti, v kateri živim.¹⁷ Neprizanesljivo kritičen hočem biti tudi do osrednjih družbenih struktur in procesov, ki se vsakodnevno zanimajo zame kot “pijavka za toplo kri” in ki me prepričujejo, da so dobrohotni ali vsaj manj zlohotni kot njihove morebitne alternative.

Ob razmišljanju o “puntarski držī” sem se spomnil na svojega zdaj 5 let starega nečaka, s katerim se pogosto igrava “judo”. Napredujoč proces njegovega podružbljanja, kultiviranja in civiliziranja se je jasno kazal v spreminjajoči se intenzivnosti njegovega upiranja mojim “končnim judo prijemom”. Pri treh letih se mu je očitno zdelo nezaslišano, da bi priznal “poraz”, da bi umiril svoje od borbe izmučeno telo in izustil tisti “predam se!”. Nasprotno, vztrajno se je premetaval kot pravkar ujeta riba na ladijskih deskah, se zvijal in vrtil kot neukročeni sveder, in se naposled vsakič “rešil” mojega omejujočega prijema (včasih tudi zato, ker me je premagal smeh ob fascinaciji nad malim “borcem za svobodo”). Danes je fizično že precej močnejši, volja do osvoboditve iz mojih “končnih prijemov” pa je veliko šibkejša. Ni mu več toliko pomembno. Prenese začasni suspens svobode gibanja. Razvojni psiholog bi rekel, da fant lepo dozoreva. Jaz pa v takih trenutkih pogrešam njegovo nekdanjo

---

¹⁴ Subjekt je proizvod samodoločenih dejavnosti, priznavanja in spoštovanja drugih ljudi kot subjektov ter upiranja logiki oblasti v vsakdanjem življenju in na javnih prizoriščih (Touraine po Kanduč 2002: 213).

¹⁵ Sistemska logika namreč ni nekaj zunanjega, temveč je vtkana v naše subjektivne psihološke referentne okvire. Sicer pa, kot piše Kanduč (2002: 213), za delovanje sistema ni potrebno, da bi posamezniki v splošnem brezhibno ponotranjili vladajočo ideologijo. Zadošča že to, da jo sprejemajo z “domobransko” figo v žepu ali s sistemu neškodljivim upiranjem.

¹⁶ Glej Touraine (po Kanduč, 2002: 213).

¹⁷ Nesprejemljivo je npr., da zgolj elite odločajo o tem, kaj je družbeni problem.

divjost in se sprašujem, do kod bo šlo toleriranje omejitev lastne svobode. Tako daleč, da mu bo kot odraslemu “dobremu in poštenemu” človeku znosno radikalno strukturno zatiranje njegove svobode v vsakodnevnem življenju (kar je današnja realnost velike večine ljudi)? Hm, upam da se bo v življenju srečal s čimveč Subjekti. Exempla trahunt.

Iz kritične perspektive se mi zdi najpomembnejše spraševanje (in ideje!) o tem, do kakšne družbe imamo pravico. Tovrstna refleksija je nujno gosto preprejena z moralnimi koncepcijami, z vrednostnim sistemom, ki ga želimo afirmirati. Najbolj razčlenjen zbir vrednot, katerih učinkovito uresničevanje bi radikalno povečalo populacijo Subjektov v družbi, so mednarodno-pravno priznane človekove pravice (in temeljne svoboščine) ter dolžnosti, ki pa jih nosilci ekonomske in politične moči ter privilegijev nelegitimno delijo na uresničljive in neuresničljive. Žal je zaenkrat bolj “katekirana” (tj. energetsko, emocionalno in motivacijsko nabita) tista politična (zgolj!)opcija, ki ji je vrhovna vrednota ohraniti sedanjo (več kot krivično) porazdelitev ekonomskih, političnih in kulturnih virov oz. družbene moči in vpliva. (Re)aktivisti te politične (main)struje se rekrutirajo iz vseh nadstropij družbenega nebo-tič-nika, največ apologetov družbenega statusa quo pa živ(otar)i v 2. nadstropju¹⁸. Gre za srednji razred “moralne” večine, za ljudi, ki so na oltar konformnega življenja žrtvovali že preveč časa, zdravja, energije in suverenih pravic, da se ne bi krčevito oklepali kompenzacijskih potrošniških obližev in da ne bi moralistično zgroženi obsojali vseh tistih, ki s svojim stilom življenja ali progresivno politično aktivnostjo postavljajo pod vprašaj osnovne postulate in premise aktualnih družbenih (ekonomskih, političnih in kulturnih) struktur in procesov (oz. vsakdanje življenje v teh strukturah in procesih). (Več o tem Kanduč, 2003.)

Se iz zornega kota smrtne postelje da sprijazniti s poteklim življenjem, ki si ga zlorabljal kot krotki, samo-disciplinirani kolešček morilskega družbeno-ekonomskega (kapitalističnega) stroja, kateremu si se pustil zapeljati, premamiti, prestrašiti, ponižati, zaslužniti in pasivizirati do te mere, da nisi nikoli oporekal osnovnim pravilom smrtonosne “igre”? Nekdo je rekel: “Življenje človeku škodi. Dokaz za to je smrt.”. Sam pa mislim, da mu škodi

---

¹⁸ Glej film “Pesmi iz drugega nadstropja” (Roy Anderson, 2000).

predvsem življenje, v katerem je zatajil svojo svobodo in potencial za samodoločanje ter svojo človečnost (moralo, sočutje, solidarnost).

Kapitalistično gospodarstvo (in obsedenost z "nujnostjo" stalne ekonomske rasti v nepopisno škodo na račun človeka in narave) se mi izrazito gnusi. Gnus je mogoče opredeliti kot emocionalno reakcijo na mentalno reprezentacijo vnosa neke škodljive (kontaminirajoče) snovi v naše telo (glej Milivojevič 1999: 439). Kapitalizem¹⁹ torej doživljam kot nekaj, kar me vitalno ogroža in kar se mi najintenzivneje gabi. Ker mi – "zavestno in namerno" – brez povoda škodi, me skuša ponižati, reducirati na racionalnega mezdnega in potrošniškega delavca, ne spoštuje mojih človekovih pravic, ker me torej sovraži ali vsaj prezira, ga preziram in sovražim tudi sam.²⁰ Zato ga želim uničiti. Onkraj sovražnega govora: dekonstruirati. Ob njem pa tudi druge oblike strukturnega nasilja, s katerimi se prepleta in pajdaši (npr. tiranstvo heteronomnega dela, konvencionalne spolne morale, jedrne družine kot hegemonске oblike organizacije zasebnega življenja). (Več o tem Kanduč 2003)

Temeljno vprašanje je, kako konstruirati družbeno in zasebno življenje, da bi se progresivne vrednote (ki so žlahtni sadež stoletnih bojev za človekovo emancipacijo in ki jih je poosebljala, politično artikulirala in subverzivno implementirala znamenita kulturna revolucija konec 60-ih let 20. stoletja) kar v največji meri udejanjile. Brez neizprosne kolektivne zagovorniške telesa teh vrednotnih orientacij in brez individualnega angažmaja za afirmacijo naprednih vrednot (vsaj na delovnem mestu in v sferi zasebnega) nikakor ne bo šlo.

Če sledimo (kot npr. omenjena kulturna revolucija in današnja protikapitalistična²¹ gibanja) tistemu delu zgodovinskega družbeno-kulturnega procesa, ki pomeni osvobajanje človeka, kaže visoko stopnjo pomembnosti pripisati prizadevanju za individualizirano, subjektivizirano, nestandardizirano, ustvarjalno, igrivo, zanimivo, zabavno, vznemirljivo, radoživno, razgibano, večplastno, ležerno,

---

¹⁹ Ne pozabimo, da smo kapitalizem ljudje. Gre predvsem za (nelegitimna) razmerja med nami (ljudmi) in za človeške nečlovečne vrednote.

²⁰ Več o sovraštvi in preziru najdete v Milivojevič (1999).

²¹ Zdi se, da lahko kolektivna, samoosveščena in solidarna gibanja, ki bijejo nenasilni politični boj, edina bistveno spremenijo vrednostne koordinate sodobnega sveta.

lahkotno, sproščeno, neresnobno, nepredvidljivo, spontano, ekspresivno, sočno, prekipevajoče, skratka – živo – življenje, ki predpostavlja zadostne (materialne, osebne, socialne, kulturne in politične) vire in razrahljano disciplino oz. skrčenje prisil in omejitev na minimum. Med ključnimi političnimi vrednotami te optike so človekove pravice in svoboščine (ter dolžnosti in odgovornosti do sebe, drugega in narave), demokratizacija v vseh sferah družbenega, pravna država, svoboda, pravičnost (pravična porazdelitev prednosti in bremen), enakost, enakomerno in pravično porazdeljeno družbeno in naravno ustvarjeno bogastvo, solidarnost, sodelovanje, mir²².

Človek, ki hoče (p)osta(ja)ti subjekt, si mora najprej izboriti svoj čas (ki mu ga še vedno kradejo oz. – še huje – ki si ga odtuja sam), nato pa ga zapolniti z avtonomno osmišljenimi dejavnostmi in vsebinami. V dikciji Kanduča (2003: 89): razširiti “kraljestvo svobode” in omejiti “kraljestvo nujnosti” – s strategijo prizadevanja za strukturne možnosti dobrega življenja. To velja za vsa področja življenja, posebej pa za področje heteronomnega dela, ki ga je nujno skrčiti na minimum in maksimalno počlovečiti.

Potrebe ljudi in človekove pravice (ne pozabimo pa na nujne dolžnosti!) morajo biti na prvem mestu, torej pred interesi kapitala, ki mu je treba nadeti uzde in ga pravno ter politično krotiti, brzdati oz. regulirati, tj. usmeriti v služenje vsem ljudem (ne zgolj peščici mastnoustih). Zelo pro-sistemska in slepo je verjeti, da se to ne da. “Ne moremo” je v primeru govora o počlovečenju kapitala v resnici vedno “nočemo”. Pohlep, lakomnost, ego(centr)izem (in ostale ostudnosti iz repertoara nemoralnosti) ekonomsko in politično močnih rezultirajo v političnih odločitvah, zaradi katerih npr. po svetu vsak dan umre več tisoč otrok zaradi človeku nedostojnih pogojev življenja.

Elementarni pogoji za življenje so temeljna pravica vsakega človeka, kar pa je v koliziji z veljavnimi lastninskimi razmerji (to je vedel že Robin Hood).²³ Kdor to danes (tj. v svetu, kjer je

---

²² Tudi mir v “mirnem” času – sodelovanje, ne pa vojna vseh zoper vse na ekonomskem področju. (Glej Kanduč, 2003: 266).

²³ Ekonomske pravice moramo imeti za osnovo tega, da postavimo pod vprašaj samo lastninsko ureditev, meni Kanduč (2003: 70). Varnost posameznikov in varnost kapitalistične sedanosti sta v nepomirljivi koliziji.

– zaradi gospodarskega sistema po meri elit – večina svetovnega prebivalstva revna) angažirano razglaša ter zagovarja smiselno in seveda človečno razlastitev slehernega bogatega “mrhovinarja” oz. radikalne in pravične spremembe na ravni produkcijskega procesa in distribucije (tako pozitivnih kot negativnih) produktov, je etiketiran kot nevaren sovražnik napredka, norec ali utopist²⁴. Ne kaže zgolj pobožno upati, da bo do bistvenih sprememb vendarle nekako prišlo. Upanje je namreč pasivna želja. Aktivno in dejavno (kulturno-politično) si je treba prizadevati, da bo bogastvo peščice na račun esencialno prikrajšane večine kmalu sramotni fosil v muzeju pred-človečne ere. Dokler se vsakomur na zemeljski obli ne zagotovi efektivnega nadzora nad resursi, nujnimi za svobodno (subjektivizirano) življenje, je neproblematiziranje presežka bogastva manjšine nesporno (pravzaprav kolektivno) hudodelstvo.

V družbeno-kritičnih krogih je splošno znano, da moramo – če želimo družbo, v kateri živimo, resnično spoznati – prevladujoče ideološke reprezentacije brezkompromisno postaviti na glavo. Tako se med drugim kristalno pokaže, da globalizacija pomeni točno svoje nasprotje – nove zidove (Žižek, 2003). Namesto da ubogljivo ali celo avtonomno-motivirano pomagamo “zlagati zidake” (ki so v funkciji privatiziranja in fevdaliziranja “pokrajine svobode”), se raje zavejmo krhkosti obstoječega družbenega sistema, ki se (v našo škodo) obnavlja samo zato, ker mi na to pristajamo in si kolektivno ne izpogajamo radikalno novih pravil igre.

Temeljno je vedeti, kaj in zakaj nam je (najbolj) pomembno, ter kaj hočemo. Nepogrešljivo je torej jasno vrednotno obzorje. Bistvene konture tega horizonta, ki smo jih zgoraj že nakazali, nam služijo za detekcijo aktualnih ali potencialnih virov ogrožanja na eni in virov afirmacije našega vrednostnega sistema na drugi strani.

Najhujši viktimizator je v optiki Subjekta srhljivo očiten. Gre za sistem nereguliranega tržnega kapitalizma in njegovo kolonizatorsko (in moralno indiferentno) ekonomsko logiko, ki grenita in odtujujeta življenje vsem. Zakaj bi se s tem sprijaznili, ko pa vemo, da bi nam (tj. potencialno strahotno močni večini) prevladujoči družbeni aranžmaji lahko bili bistveno bolj naklonjeni? Trenutno je morda še

---

²⁴ Kar pa v resnici tudi je, če privzamemo definicijo, po kateri je utopistika premislek o alternativni, boljši prihodnosti, ki je videti zgodovinsko mogoča (glej Wallerstein, 1999).

zadostno število ljudi dovolj senzibilnih, da prepoznavajo neznosno diskrepanco med dejanskim (nemoralnim) in možnim (moralnim), bati pa se je, da bo sčasoma – zaradi perfidnih ideoloških mehanizmov sistema – vse manj tistih, ki se v zasebnem in/ali javnem življenju nočejo sprijazniti z družbenim stanjem stvari.

Nekateri (npr. Žižek 2003) svarijo, da si kapitalizem ne bo mogel več privoščiti sedanjega pojmovanja demokracije, in da se bo to, kar danes definiramo kot človekove pravice in demokracijo, radikalno omejilo. Najbrž ni dvoma, da bo do tega nujno prišlo, če bo kapitalizem ostal kapetan in navigator “ladje norcev”.

Res hočemo, da nacionalna država še naprej izgublja nadzor nad ključnimi razsežnostmi družbenega življenja? Si res želimo manj države? In potemtakem več civilne družbe, katere reakcionarnost (v odnosu do Subjektu naklonjenih vrednot) se v zahodnem svetu dramatično ekstenzivira in intenzivira? Se zavedamo, da se z impotenco (še bolj pa s “kastracijo”) države odločanje o ključnih vidikih našega življenja seli v privatne strukture, ki nimajo našega mandata, ki so onkraj političnega nadzora in katerih partikularni motivi niti po naključju ne sovpadajo z javnim interesom?

Če človeštvo – kot kolektivni subjekt – ne bo kritično reflektiralo (in moralno obsodilo) aktualnega razvoja družbe, ter ga z nepopustljivimi političnimi²⁵ sredstvi skušalo preusmeriti, si zaslužimo, da nas vzame “Hanza Panza²⁶”. Ob naporih za rehabilitacijo nacionalne države²⁷ si kaže prizadevati za razvoj močne svetovne države in demokratičnega mednarodnega javnega reda (pravno-politična globalizacija!), ki bosta v funkciji pravičnejše in svobodnejše družbe obvladovala ekonomske procese (in ne obratno). Ne delam si utvar, da je družba lahko nekoč povsem nenasilna, neomejujoča in neprisiljujoča. Lahko pa je (in mora biti!) bistveno boljša. In tudi bo, ko bo ekonomija nehala biti cilj po sebi in bo postala zgolj sredstvo za uresničevanje k pravičnejšemu in

---

²⁵ V mislih imam politiko kot umetnost možnega v službi moralnih vrednot.

²⁶ Ne me vprašati, kdo je to. Vem samo, da me je, ko sem bil še majhen, z njim učinkovito strašil moj dedek.

²⁷ Državna politika mora prekiniti s servilnostjo. V interesu predvsem človekovih pravic, svoboščin in dolžnosti mora biti sposobna tudi dobesedno vsiliti politične odločitve, ki se širšim krogom šele kasneje pokažejo kot smiselni. Take načelne (a nepopularne) drže naša politična oblast žal ne kaže.

svobodnejšemu²⁸ življenju usmerjene strategije družbenega razvoja.

Prvi in nujni korak pri “izboljševanju sveta” je kritična samorefleksija. “Reichovsko” razmišljanje o rešitvi problema človekove podložnosti in samopodrejanja oz. tragičnega odrekanja slastem življenja lahko skrčimo na eno samo vprašanje: ali hočem stati za krmilom svojega življenja in ga v lastni režiji usmerjati kamorkoli že, ali mi je vendarle ljubše, da razvojno ne presežem stopnje pohlevnega systemskega živinčeta, ki mu gospoda v zameno za samožrtvovalno reproduciranje sistema na tla štalinke vsakodnevno vržejo pomije?

Je v igri lastna strahopetnost?²⁹

Bula

Vredni smo – po meri svobode ukrojenega – Življenja.

Kakšna so kaj naša vsakdanja življenja? In naši miselni izdelki?

Odprimo si življenjsko perspektivo. Dajmo se malo z “verige strgat”. Pa “fuck our way to fredom”³⁰ in podobno.

Memento mori³¹.

---

²⁸ Mišljena je svoboda kot širok asortima možnih življenjskih in vedenjskih opcij, možnost “samoupravljanja” in lastništva nad “subjekt-konstituirajočimi” dobrinami (časom, energijo, telesom, duševnostjo...) (glej Kanduč, 2003: 99).

²⁹ “Lacanovsko” je dolžnosti, ki si jih človek nalaga, mogoče razumeti tudi kot bojazen pred tveganji, ki bi jih bilo treba prevzeti, če si ne bi naložili najrazličnejših bremen.

³⁰ Seksualnost je pomembno področje političnega boja in medij osvobajajočega delovanja. (Kanduč, 1998: 40)

³¹ “Moment na morji?” ☺ (Iz “anekdotske” situacije s štajerskega konca, ko prišepetavanje pri uri latinščine ni najbolje uspelo.)

Viri

Chomsky, N. (1996). *Powers and Prospects: Reflections on Human*. London: Pluto Press.

Foucault, M. (1982). *Truth, Power, Self: An Interview with Michel Foucault* – October 25th, 1982). Pridobljeno iz svetovnega spleta 18. 3. 2005: <http://www.thefoucauldian.co.uk/techne.pdf>.

Kanduč, Z. (1998). Pravo, spolnost in nasilje: kriminološke in viktimološke perspektive. V Z. Kanduč, D. Korošec in M. Bošnjak, *Spolnost, nasilje in pravo*. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani in Urad za žensko politiko, str. 11-138.

Kanduč, Z. (2002). Žrtve, viktimizacije in viktimizacijske perspektive v optiki tranzicije iz moderne v po(zno)moderno družbo. V Z. Kanduč (ur.), *Žrtve, viktimizacije in viktimološke perspektive*. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani, str. 125-245.

Kanduč, Z. (2003). *Onkraj zločina in kazni*. Ljubljana: Študentska založba.

Milivojević, Z. (1999). *Emocije: psihoterapija i razumevanje emocija*. Novi Sad: Prometej.

Reich, W. (1985). *Spolna revolucija*. Zagreb: Naprijed.

Wallerstein, I. (1999). *Utopistike ali izbira zgodovinskih možnosti 21. stoletja / Dediščina sociologije: obljuba družbenih ved*. Ljubljana: Založba /*cf.

Žižek, S. (2003). *Intervju s Slavojem Žižkom*. TV Slovenija, Studio City, 2. 6. 2003.

Prispevek prejet marca 2004.